

'הכרחו' של הקב"ה בראש השנה שחל בשבת

אמרה חסידית טוענת, שבראש השנה החל בשבת 'מוכרח' הקב"ה לכתוב את עמו לחיים; שהרי הכתיבה בשבת אסורה¹ והקב"ה מקיים את כל מצוות התורה², ולכן מותר לו לחלל את השבת רק בשביל לכותבם לחיים, שעל פיקוח נפש מחללים את השבת³.

רעיון זה הובא בשם ר' לוי יצחק מברדיטשוב (ת"ק-תק"ע):

הנה תמיד כשחל ראש השנה להיות בשבת קודש, היה מרגלא בפי אותו צדיק זי"ע להמליץ בעד ישראל ולומר: ריבוננו של עולם! השתא צריך אתה לכתוב את כל ישראל לחיים, כי אם לא כן, ח"ו, היאך אתה רשאי לכתוב בשבת, הלא הוא חילול שבת. אבל לחיים רשאי אתה לכתוב, כי פיקוח נפש דוחה את השבת⁴.

אין ברצוני לדון בגופם של דברים, שייתכן ונאמרו כמליצה בלבד, שהרי לא בחינם נתכנה אומרים בתואר 'סגורן של ישראל'. שכן תמוה במיוחד, מדוע רל"י

1 על להלן, הערה 28.

2 ראה ירושלמי, ראש השנה א, ג: "בנוהג שבעולם, מלך בשר ודם גוזר גזירה - רצה מקיימה, רצו אחרים מקיימים אותה. אבל הקב"ה אינו כן, אלא גוזר גזירה ומקיימה תחילה. מה טעמא? ושמרו את משמרתני אני ה' (ויקרא כב, ט), אני הוא ששימרתני מצותיה של תורה תחילה". וכך, בשינויים, בשמו"ר ל, ט; ויק"ר לה, ג. וראה עוד ברכות ו, א: "מנין שהקב"ה מניח תפילין?..."; שם ז, ב: "מנין שהקב"ה מתפלל?...". ועי' גם להלן, הערות 6-10.

3 עי' תוספתא, שבת טו, טז.

4 קדושת לוי השלם, ג, לקוטים חדשים, לראש השנה, ירושלים תשי"ח, עמ' תקכ. על הקטע הנוכחי והבא אחריו לא נרשם מהיכן נלקטו, ומקורם בספר 'גאולת ישראל השלם' מאת ר' יהושע אברהם ב"ר ישראל מהדורת פיעטרקוב תרע"ג, דף יד ע"ב, ס' כב; ובמהדורתו הראשונה של הספר, אוסטרעא תקפ"א, ח"א, דף יג ע"א, שאף ממנו נאספו ה'לקוטים חדשים' שב'קדושת לוי' הנזכר. תודתי נתונה לר' יצחק שלמה סופר על עזרתו במציאת מקור זה. וראה גם ר' שלום פרלוב, דברי שלום, דרוש לראש השנה, וילנא תרמ"ב, דף סד ע"ג: "רבותי היו אומרים בשם הצדיקים, וכמדומה לי בשם הגאון הקדוש מברדיטשוב נ"ע... טוב מאוד אם ראש השנה חל להיות בשבת קודש. היינו, כי בשבת קודש אסור לכתוב, רק לטוב ולחיים יש היתר, כי פקוח נפש דוחה שבת, אבל ח"ו, להיפך, אסור לכתוב בשבת, ובת דינה - בטל דינא. ודפח"ח".

מברדיטשוב טען את הדברים דווקא בראש השנה שחל בשבת, הרי גם בראש השנה החל בימות החול אסורה הכתיבה שלא במקרה של פיקוח נפש⁵.

כבר מצאנו בספרות חז"ל, ובעקבותיהם אצל הראשונים והאחרונים, שדנו כיצד הקב"ה עושה כביכול דבר מה שלכאורה נוגד לאחת ממצוות התורה. כן תמהו כיצד הקב"ה מטלטל בשבת ומוריד גשמים⁶; כיצד נטהר אחרי שנטמא בקבורת משה⁷; כיצד אמר לישראל שיחנו 'לפני בעל צפון' (שמות יד, ב) אחרי שנקבע ש'לא

5 כבר עמד בענין רב"ש שניאורסון, ברכת שמעון, ב (מועדים), ענייני ראש השנה, ירושלים תשנ"ב, עמ' טו. ויישובו דחוק. אמנם טיעונו של רל"י מברדיטשוב הובא בניסוח שונה בתולדות ועניינים שונים של רבינו המחבר קדושת לוי' (ס"א סב), שהוסיף רצ"א קאליש במהדורתו ל'קדושת לוי' (קדושת לוי השלם, מונקאטש תרצ"ט), דף קנג ע"ד, ס"א סב). 'אמר פעם אחת בראש השנה, רבש"ע, אם תכתוב את עמך ישראל בספרן של צדיקים, הרי טוב, אין כאן חילול יום-טוב, שפיקוח נפש דוחה אפילו שבת החמורה. ואם אין כן בדעתך, ח"ו, אומר אני, לוי יצחק הרב מברדיטשוב, שאסור לך על פי התורה לכתוב ביום טוב'. מלשון הדברים משמע שרל"י מברדיטשוב נקט את הטיעון לאו דווקא בראש השנה שחל בשבת אלא גם בראש השנה שחל בימות החול, וממילא מסולקת התמיהה הנזכרת. אמנם שחל יודע מנין נטל רצ"א קאליש את הניסוח שהביא, שהרי לא גילה את מקורותיו (ראה, שם, בראש ה'תולדות', דף קג ע"א): "אסוף אספתי קצירי אמרים... כולם ממקורות נאמנים... לא הצבתי ציונים... מבטן מי יצאו הדברים... כי כולם כבר נודעים ומקובלים...". אך נראה שהוא גם הכיר את הניסוח שבספר 'גאולת ישראל', ולפיכך הוסיף (בסוגריים מרובעים) את הביאור הבא: 'ופי' בזה: יום טוב של ראש השנה שחל בשבת. כלומר, אז הוא יום טוב שאיסור שבת נוסף ואסור לכתוב רק מטעם פקוח נפש לצדקנו בדין וממילא הוא יום-טוב'. ולא הבנתי את הסברו.

6 ראה בר"ה, יא ה: "אמר לו [טורנוסרופוס לר' עקיבא]: "אם כדברך שהקב"ה מכבד את השבת, אל ישב בה רוחות, אל יוריד בה גשמים, אל יצמיח בה עשב. אמר לו: תיפח רוחיה דההוא גברא! אמשול לך משל, לשנים שהיו דרין בחצר אחת, אם אין זה נותן עירוב וזה נותן עירוב, שמה מותרין לטלטל בחצר?! אבל אם היה אחד דר בחצר, הרי הוא מותר בכל החצר כולה. אף כאן הקב"ה, לפי שאין רשות אחרת עמו וכל העולם כולו שלו, מותר בכל עולם כולו". וראה גם שמו"ר ל, ט, ש'מין אחד' תמה כן לפני החכמים, והם השיבוהו: "אין אדם רשאי לטלטל בתוך חצרו בשבת!?!... העליונים והתחתונים חצרו של הקב"ה!". אמנם תמיהה זו היא תמיהתו של מין, אפיקורוס, ויתכן אפוא, שאין להסיק מאומה מהתייחסות החכמים אליה, שדבריהם נאמרו בבחינת 'ענה כסיל כאיוולתו'; והשווה הערה הבאה. טעם אחר ל'היתר' הורדת הגשמים בשבת מצאנו אצל אחד הפייטנים בסדר עבודה ליום כפור 'אז באין כל': טל ומקטר / בו לא הועצרו / פי פנין וכעסיס / למשתה נתנו. ראה: 'י' יהלום (מהדיר), אז באין כול: סדר העבודה הארץ-ישראלית הקדום ליום הכיפורים, ירושלים תשנ"א, עמ' 89, שו' 222-223. שורות אלו מצויות בתוך קטע רחב בו מסביר הפייטן מדוע פרטים מסוימים הותרו בשבת (יחסי אישות ולידה), נאסרו (צער) או שאינם 'פעילים' בו (אוב ומן), ותמיד נתינת הטעם פותחת ב'כל'. מסתבר אם כן, שגם כאן ניתן טעם מדוע 'טל ומקטר' אינם נעצרים מלרדת בשבת, אלא שלא הבנתי לאשורו את טעמו של הפייטן.

7 סנהדרין לט, א (המוסגר מפירוש רש"י): "אמר ליה ההוא מינא לרבי אבהו: א'להיכם כהן הוא... כי קבריה למשה, במאי טביל?... אמר ליה: בנורא טביל... [ד]עיקר טבילותא בנורא הוא, דכתיב (במדבר לא, כג): 'וכל אשר לא יבוא באש תעבירו במים' [ודרש להו הכי: כל מי

יאמר אדם לחבירו המתן לי בצד עבודה זרה פלונית' (תוספתא, עבודה זרה ו, יא)⁸; כיצד הקב"ה סירס את הלוייתן ואת 'בהמות בהררי אלף' ועי' בבא בתרא עד, ב)⁹; כיצד הוא עתיד להחזיר את כנסת ישראל הנחשבת כגרושה שנישאה לאחר¹⁰; ותמיהות נוספות כיוצא באלו. אך כאן ברצוני להתמקד בתמיהות הנוגעות לענייניו של המשפט בראש השנה.

בעלי התוספות לא ראו כל בעיה בכך שהקב"ה דן את העולם בראש השנה, למרות גזירת חז"ל שאין לדון בשבת ובימים טובים¹¹. הם כותבים:

תימה להרב רבי יהודה: היאך אמר לו [הקב"ה למשה] שיחנו על הים לפני בעל צפון, והא אמרינן¹²: אסור לאדם לומר לחברו המתן לי בצד עבודה זרה פלונית. צ"ע. ולי נראה, דדוקא לאדם, אבל להקב"ה - לא. שהרי מצינו שהקב"ה יושב ודן את כל העולם אפילו בשבת, ואפילו בראש השנה ויום הכפורים, אף על פי שלשאל אסור¹³.

שאינו יכול לבוא באש, מפני שישרף; תעבירו במים]. אמנם יש הסוברים, שתשובת רבי אבהו נאמרה בדרך דחייה בקש, והוא עצמו לא נתקשה בדבר. ראה רש"י, שם. וכיוצא בכך מפרש ר' מאיר ב"ר טודרוס הלוי אבולעפיה (יד רמ"ה, סנהדרין שם). אך מאידך היו שנסתמכו על דרשת רבי אבהו למקרא 'וכל אשר לא יבוא באש...' ועל מסקנתו. ראה ספר גימטריאות לרבינו יהודה החסיד, א, אות קיד, מהדורת, ירושלים תשס"ה, עמ' קכו: "...והאש מטהר כמקוה, וכתוב 'וכל אשר לא יבוא באש תעבירו במים'".

8 ראה דעת זקנים מבעלי התוספות, שמות יד, ב: "תימה להרב רבי יהודה: היאך אמר לו שיחנו על הים לפני בעל צפון, והא אמרינן אסור לאדם לומר לחבירו המתן לי בצד עבודה זרה פלונית. צ"ע. ועי' להלך, הערה 13.

9 היעב"ץ דן אם יש איסור סירוס בדגים, ורוצה להתיר מכך "שסירס הקב"ה ללוייתן ובת זוגו, וידוע במדרש, שהקב"ה מקיים התורה. אבל באמת אין למדין הלכה מאגדה... ועוד, שהרי אמרו שם גם כן, שסירס לבהמות בהררי אלף. אלא על כרחך ליכא למילף מינה. ויש לומר גם כן, כיון דבידי שמים הוא, מישרי שרי". ראה: שו"ת שאילת יעבץ, ח"א, סי' קיא.

10 ראה: ר' ישראל רבינובץ, ישמח ישראל, פרשת כי תשא, פלורידה תשכ"ו, דף ע"ב. וגוף העניין כבר נאמר בפסיקתא רבתי, פיסקא מד, מהדורת מ' איש-שלוס, וינה תר"מ, דף קפד ע"א.

11 עי' משנה, ביצה ה, ב. וראה גם ירושלמי שבת ז, ב: "ללמד על בתי דינים שלא יהו דנין בשבת"; משנת ר' אליעזר, פרשה כ, מהדורת ענלאו, ניו-יורק תרצ"ד, עמ' 368: "מניין לדינין ולטענות ולערעורין וכל מעשה בית דין שנקראו 'מלאכה'? שנאמר (דהי"א כו, כט): 'כנניהו ובניו למלאכה החיצונה על ישראל, לשוטרים ולשופטים'".

12 תוספתא, עבודה זרה ו, יא.

13 דעת זקנים מבעלי התוספות שמות יד, ב. וכך בפרושי התורה לר' חיים פלטיאל, שמות שם, מהדורת י"ש לנגה, ירושלים תשמ"א, עמ' 235. תמיהה זו מצויה גם בקובץ פירושים אחר מבעלי התוספות, ראה תוספות השלם, ז, בשלח יד ב, אות ז, ירושלים תשמ"ח, עמ' קעט: "לפני בעל צפון. וקשה, אמאי הזכיר להם שם עבודה זרה, והתניא, אל יאמר אדם לחבירו שמור לי בצד עבודה זרה פלונית... ויש לומר, על פי הדיבור מותר. [ועוד], כדי להטעות המצרים..." (הוספתי את התיבה 'ועוד' כי נראה שנאמרו כאן שני תירושים שונים).

התרחן האנונימי סובר, כי בניגוד למפורש בדברי חז"ל¹⁴ אין הקב"ה מקיים את מצוות התורה, ואת העניין שלפנינו 'שהקב"ה יושב ודן את כל העולם... אפילו בראש השנה' הוא נוטל כסיוע לשיטתו! אמנם כאמור, לדעת רל"י מברדיטשוב גם דינו של הקב"ה בראש השנה כפוף לחוקי התורה, ולפיכך בזמן שיום הדין חל בשבת הוא כביכול 'מוכרח' לדון את ישראל לחיים.

והנה, למרבית הפלא, הרעיון הזה קדום ביותר; כבר מצאנוהו בפיוט הקדושתא 'אדיר בעוז שבעה' המיוחס לר' אלעזר בירבי קליר, גדול פייטני ארץ ישראל בתחילת המאה השביעית, שנועד לראש השנה שחל בשבת. ביצירה זו 'משכנע' הפייטן את בוראו ב'הכרחו' לדון את ישראל לחיים בעקבות 'קשיים משפטיים' המונעים פסיקה הפוכה:

6 יָהּ אִם שֶׁפֶט / יִצְדִּיק עִם זֹו בְּמִשְׁפָּט / כִּי אֵין שְׁפוֹט בְּשַׁבָּת
 כְּעֶרְכָּךְ דִּינִים / תִּצְדִּיק מִדִּינִים / כִּי אֵין דִּין בְּשַׁבָּת
 לְבַל בּוֹא חֶשְׁבֹּן / חֵאט וְכָל עוֹן / כִּי אֵין לְשִׁפוֹט בְּשַׁבָּת
 מְעִילוֹת יִכְפְּרוּ / זְדוֹנוֹת יוֹפְרוּ / בְּשַׁבְתוֹן וְשַׁבָּת
 10 נֶאֱק אַעֲתִיר / וְתַחַן אַכְתִּיר / בְּכַתֵּר שַׁבָּת
 סוֹטֵן אִם הֲרַתִּיק / סִיחוּ תִשְׁתִּיק / כִּי אֵין לְהַרְבוֹת סִיחַ בְּשַׁבָּת
 עֲמִים תִּשְׁכַּח / וְעַמְדָּ בַל יוֹכַח / כִּי אֵין לְהוֹכִיחַ בְּשַׁבָּת¹⁵.

בשונה מר' לוי יצחק מברדיטשוב המשתמש בטיעון אחד בלבד: איסור הכתיבה בשבת¹⁶, נוקט פייטננו צרור טיעונים מרשים מדוע אין לדון לחובה את ישראל בראש השנה שחל בשבת: הדין עצמו אסור - 'אין דין בשבת' ו'אין לשפוט בשבת'¹⁷,

14 עי' לעיל, הערה 2.

15 ש' פליישר, 'מבנים סטרופיים מעין אזורים בפיוט הקדום', השירה העברית בספרד ובשלוחיתה, א, בעריכת ש' אליצור וט' בארי, ירושלים תש"ע, עמ' 130. מספור הטורים כבמקור. פליישר הדפיס חלק קטן מהקדושתא, וכולה מופיעה אצל: ש' אליצור ומ' רנד (מהדירים), פיוטי ר' אלעזר בירבי קליר לראש השנה (עומד להופיע). בנוגע לטור 8 קיים נוסח אחר: "לְבַל בּוֹא חֶשְׁבֹּן / וְכָל חֵטָא וְעוֹן / כִּי אֵין לְחַשֵּׁב בְּשַׁבָּת" (מתוך מהדורת אליצור-רנד, הנזכרת, ש' 115-117). **ביאור** (בעיקר ע"פ פליישר, שם): 6 **אם שפט**: כשישפוט. **עם זו**: ישראל. 7 **מדיינים**: ריבם. 8 **חאט**: חטא, הכתיב הזה מצוי בטקסטים ארצישראלים. 9 **בשבתון ושבת**: בראש השנה שחל להיות בשבת. 10 **נאק**: זעקת תפילה. **אעתיר**: אתפלל. **ותחן**: תחינה. 11 **הרתיק**: התדפק על דלתך להשטין. **סיחו**: את דיבורו. 12 **עמים תשכח**: אל תזכור לטובה. **בל יוכח**: בל יווסר.

16 והשווה לאמרת הכנף שהביא ד' סדן (להלן, הערה 26). וראה גם: מ"א גינצבורג, וידויו של משכיל: אביעזר, מהדורת ש' ורסס, ירושלים תשס"ט, עמ' 77.

17 טענה זו מופיעה, **בנפרד**, גם בתחילת הקדושתא המדוברת כאן ('אדיר בעוז שבעה'): סְגְלִימוּ אָנָּא בְּרַחֲמִים תְּדִין וְעָדִי עַד כִּי אֵין בְּשַׁבָּת דִּין. ראה: אליצור-רנד, פיוטי ר"א בירבי קליר לר"ה (לעיל, הערה 15), 'אדיר בעוז שבעה', ש' 15-16. כלומר: את 'סְגְלִימוּ' צאצאי שלושת האבות (בהם דיבר הפייטן בטור הקודם) שבחרת ל'עם סגולה' (דברים ז ו), 'אָנָּא בְּרַחֲמִים

בנוסף לכך 'אין להזכיר בשבת', וגם אסור לחשב את העוונות 'כי אין לחשב בשבת'¹⁸, ויש אף להשתיק את המקטרג 'כי אין להרבות סיח בשבת'. והטעון האחרון חוזר בקדושתא אחרת המיוחסת לקלירי, שאף היא נתחברה לראש השנה שחל בשבת:

כּבּוּא סוּטוֹן לְהַסְטִין יְדִידִים
כּבּוּד נַחַת אוֹתוֹ יְדִים
לְבַל יִרְבֶּה שִׁיחַ בְּרֵאשׁ כָּל מוֹעֲדִים¹⁹.

הפייטן מבקש מריבונו: בשעה שיבוא השטן לקטרג על ישראל ('ידידים'), כבוד של השבת ('נחת') ידמים וישתיק אותו מלהרבות שיח קטרוגו בשבת (הרשומה 'בראש כל מועדים'²⁰), כי אסור להרבות בדיבור ביום השבת משום כבודה. ובנוגע לחובת השתקת המקטרג מפני שמעשיו נוגדים את ההלכה, נשמעת טענה נוספת:

שׁוֹפֵר קָרוֹן הַיּוֹם כְּהַשְׁבֵּת
שֶׁכֶּךָ וּכְחַ כְּנַגְדּוֹ יוֹשְׁבֵת²¹.

המתפלל תובע מהקב"ה: כפי שאנו שובתים ונמנעים מתקיעת השופר בשבת כחובת ההלכה, כן 'כנגדו' תשכך תוכחת המקטרג, שגם היא אסורה בשבת. ברם עם כל זאת אין הפייטן חושש מ'להמליץ' להקב"ה שלא יזכור לטובה את אומות העולם ('עמים תשפח') וידונם לחובה ולאבדון: "צָרִים תִּתְחַבֵּל / פּוֹרְעֵי לֵבַל / עַד רְדוּתָם בְּאֵף בְּשַׁבָּת"²². נראה כי סבר, שכל טיעוניו קבילים רק כלפי ישראל

תְּדִין מִפְּנֵי שֶׁאִסּוּר לְדוֹן בְּשַׁבָּת ('אין בשבת דין'). כיוצא בכך בקדושתא אחרת המיוחסת מספק לקלירי, 'אב מצא הנחה', שאף היא לראש השנה שחל בשבת (אליצור-רנד, שם, 'אב מצא הנחה', שו' 65-68): הִנְחָה בְּחִבְרָם לְיוֹם הַדִּין / צָדָקָה וְחַיִּים הַמְצִיא לְמוֹ בְּדִין / וְלִפִּי מַעֲשֵׂימוֹ עִמָּם בַּל תְּדִין / פְּדִים מִשְׁחַת כִּי אֵין בְּנַחַת דִּין. שוב הפייטן מבקש מריבונו: פדה את ישראל מדיון מות (משחת) כי אסור לדון 'בנחת' = ביום השבת.

18 ע"פ הנוסח המובא לעיל, הערה 15. על איסור החישוב בשבת, ראה תוספתא, שבת יז, ט: "כל חשבונות שהו צריך להן... אין מחשבין אותן בשבת". ובנוגע ליום טוב, ראה משנה, שבת כג, א. והשווה משנת ר' אליעזר, פרשה כ, עמ' 368: "מניין לחשבונות שנקראו 'מלאכה'? שנאמר (בראשית לט, יא): 'ויבוא הביתה לעשות מלאכתו', לחשב חשבונותיו". ואם כי שדבריו נאמרו בנוגע לשבת, מסתבר מכח דרשתו שהדבר אסור גם ביום טוב, שכן כל המלאכות האסורות בשבת נאסרו גם ביו"ט פרט לאוכל נפש. וכן הבין ר' מנחם ב"ר שלמה, מדרש שכל טוב, בראשית לט, יא, מהדורת מ' בובר, ברלין תר"ס, עמ' 240: "ויבוא הביתה... לעשות מלאכתו, לחשוב חשבונות של רבו... ונקראת 'מלאכה' ואסורה היא לבני ברית בשבת ויו"ט לחשב חשבונות שאינם של דבר מצוה".

19 אליצור-רנד, פיוטי ר"א בירבי קליר לר"ה (לעיל, הערה 15), 'אב מצא הנחה', שו' 77-79.
20 יום השבת וקרבותיו הוא הראשון בענין המועדות שבפרשת פינחס. עי' במדבר כח, א ואילך.
21 אליצור-רנד, פיוטי ר"א בירבי קליר לר"ה (לעיל, הערה 15), 'אדיר בעוז שבעה', שו' 21-22.
22 פליישר, מבנים סטרופיים (לעיל, הערה 15), עמ' 131, שו' 14. **ביאור** (ע"פ פליישר, שם): **צרים**: אומות העולם. **לבבל**: לאלילים.

המקפידים על אותם איסורי שבת, אך כלפי אומות העולם אין להחילם, שכן הם אינם שומרים איסורים אלו, כרמיזתו בשורה הבאה בפיוטו: "קֹרְבִים הַיּוֹם עֶכּוֹר / חֲתָמִים לְשֶׁאוֹן בּוֹר / בְּבַצַּע שֶׁבֶת"²³. כלומר: את הרשעים הנלחמים בישראל או עם הקב"ה ('קֹרְבִים', מלשון קרב ומלחמה), תחתום היום 'לְשֶׁאוֹן בּוֹר', לאבדון, **בעוון חילול שבת** ('בְּבַצַּע שֶׁבֶת'). כי מחמת שאותם רשעים מחללים את השבת אין כל מניעה מלדונם לחובה למרות חילול השבת הכרוך בכך, בחינת 'מדה כנגד מדה'²⁴. אך עדיין נראה שדברי פייטננו נאמרו כמליצה, שהרי בכל טיעוניו הוא בא לשלול את הכרעת דינם של ישראל **לחובה**, בעוד שהוא מתחנן להכריעם **לזכות** למרות שגם בכך יש לבצע את סדר המשפט האסור לדברי הפייטן.

***

אין לתמוה כיצד רל"י מברדיטשוב, שלא הכיר את פיוטינו, כיון מדעתו לרעיונו של ר' אלעזר בירבי קליר, שקדם לו בלמעלה מאלף ושלש מאות שנה; מסתבר ש'כשהולכים בדרך נכונה - פוגשים אנשים נוספים'²⁵. אך עדיין לא נתברר לנו מדוע שניהם התייחסו בדווקא לראש השנה שחל בשבת, בשעה שטיעוניהם קיימים גם כלפי ראש השנה החל בימות החול²⁶. אף אין מחוור מדוע פייטננו נקט בטיעונים

23 פליישר, שם, עמ' 131, שו' 15.

24 על בר"ר ט, יא ועוד הרבה.

25 כן כותב ר' חיים יונתן מרגולין בהקדמה לספרו של אביו, ר' יעקב משה: "חלק שני כולל הגהות, הערות והארות בש"ס ופוסקים... והרבה מהן מפליאות בפשטותן הבהירה... אם תמצא אחת ההגהות מאלה באחד הספרים - אל תתמה על החפץ, כבר מליץ על כגון זה הגאון המובהק הרי"ד סלוייצקי ז"ל, ש**בדרך המלך הישרה פוגשים בעוברים ושבים שמגמת פניהם אל עבר אחד**; לא כן בדרך עקלתון, שם ילך המהלך בדרך יחידי. ואמנם דבר זה מפורש בתלמודנו בבא בתרא יב, ב: 'דאמר גברא רבה מילתא ומתאמרא משמיה דגברא רבה אחרונה כותיה, ומסיק: 'דתרויהו בני חד מזלא נינהו'. 'מזל' מובנו: שכל, דעת, סברא..." (מרגליות הים, חלק ראשון, 'על סף השער', ווארשא תרצ"ג, בלא ספרור עמודים).

26 פרט לאיסור הדיבור, הקיים בשבת ולא בימים טובים (לדעת המקורות הקדומים; אמנם יש אחרונים האוסרים דיבור ביו"ט, ראה: אנציקלופדיה תלמודית, כרך כב, ערך 'יום טוב', עמ' תקפד והערה 69). ואכן כגישה האחרונה, המתייחסת לראש השנה שחל **בימות החול**, נקט אחד מבעלי התוספות המוכיח מקיים הדין בראש השנה **רגיל** שאין הקב"ה שומר על איסורי התורה: "...שהרי מצינו שהקב"ה יושב ודן את כל העולם אפילו **בשבת**, ואפילו **בראש השנה** ויום הכפורים" (לעיל, ליד הערה 13). וראה גם ר' יחזקאל לאנדא, צל"ח, ג, ראש השנה כט, ב, ירושלים תשנ"ה, עמ' קפו: "...ולפי זה אני מקשה על הבית דין של מעלה, איך דנין **ביום-טוב** של ראש השנה? הא לדידהו, בין לרש"י ובין לרבינו תם - אסור...". והוא מתייחס גם לראש השנה שחל להיות בימות החול. [אמרת כנף שהתהלכה במזרח אירופה שלפני המלחמה העולמית האחרונה, עסקה בבדיחותא בתמיהה כיצד הקב"ה כותב בראש השנה **רגיל**: "מעשה בראובן ששאל: אנו אומרים בתפילה על כביכול: 'וכותב וחותם וסופר ומונה', והרי ראש השנה הוא, כיצד כביכול יושב לו ברקיע השביעי ועובר על לאויז? השיב שמעון: ודאי גם שם יש גויי-שבת!..." (ד' סדן, קערת צימוקים, ת"א תש"י, עמ' 400-401, סעיף 756)].

המבוססים על איסורים שמגזירת חכמים²⁷, ולא התייחס לאיסור הכתיבה שמן התורה²⁸, כפי שיטען לימים רל"י מברדיטשוב²⁹. הצד השווה שבהם ששניהם מצאו מקום 'לשכנע' את ריבונו של עולם שעל פי כלליו הוא אין לו ברירה כביכול אלא להוציא את בני ישראל זכאים בדין. כן יהי רצון.

27 על איסור הדין בשבת, ע"ל לעיל, הערה 11. גם 'אין להרבות סיח בשבת' הוא מגזירת חכמים, ראה ירושלמי, שבת טו, ג: "מה הקב"ה שבת ממאמר, אף את שבות ממאמר"; ובהמשך שם: "מדוחק התיירו לשאול שלום בשבת... רבי שמעון בן יוחי, כד הוה חמי לאימיה משתעיא סגין, הוה אמר לה: אימא שובתא היא!". וכנראה גם 'אין להוכיח (לייסר) בשבת' הוא מדרבנן, כי הוא נוגד את מצוות עונג שבת; וגם איסור החישוב בשבת הוא מגזירת חכמים, מחשש שמא יכתוב או כדי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול (כן משמע מהקשרה של ההלכה בתוספתא [לעיל, הערה 18], שבסמוך לה נרשמו פרטים שנאסרו כדי שלא יעשה 'כדרך' שעושה בחול, והשווה: מדרש הגדול, ד, שמוות כ, י, מהדורת מ' מרגליות, ירושלים תשנז, עמ' תטז). אמנם יש סוברים, שאיסור החשבונות בשבת הוא מדרבנן (ראה: רמ"מ כשר, תורה שלמה, כרך ו, פרשת וישב, פרק לט סעיף צח, עמ' 1500-1501; ספר המצות לרס"ג [...] עם ביאורי ר' ירוחם פישל פערלא, ג, וארשא תרע"ז, עמ' 11), וכך גם איסור הדיבור (ע"ל ביאור רי"פ פערלא, שם). אך כמובן, אין דעות אלו מפורשות בחז"ל וקשה לומר כי פייטננו הכיין. דרך אגב, האיסור להרבות בדיבור בשבת נזכר בפיוטים ארצישראלים נוספים, כמו בברכת מזון מפייטת לשבת: "מְלָאכֹת שְׁלוֹשִׁים וְתִשְׁעַ עֹנֵשׁ שֶׁבֶת / [...] / סִיחַ דְּבָרִים אֵין לְהַרְבוֹת בְּשֶׁבֶת" (א' שמידמן, ברכות המזון המפויטות מן הגניזה הקהירית: מבוא ומהדורה מדעית, ע"ד, פיוט מב, רמת-גן תשס"ט, עמ' 346, שו' 13-15). וראה גם ע' הכהן, קדושתאותיו של ר' שלמה סולימן אלסנג'ארי למועדי השנה, ב, ע"ד, ירושלים תשס"ד, עמ' 172, שו' 82: "זְכוּר קְדוּשַׁת שֶׁבֶת לְשֶׁבוֹת בְּהַ מְלַחֵמֵיָהּ". כלומר: זכור את קדושת השבת לשבות בה מלעמול בדיבור. ובקדושתא '...לעד כפצח מזמור' לראש השנה שחל בשבת שכתב פייטן אנונימי בן זמנו של הקלירי, כורך הפייטן את הצקותיו של השלטון הזר באי הקפדה על מיעוט דיבור בשבת: "קוֹרְאֵי מְנוּחַ וְרִיעַ זִינְבוּם שְׁעִירִים / רַק כִּי רִיבֵינוּ בְּנַחְתִּי דְּבָרִים" (אליצור-רנד, פיוטי ר"א בירבי קליר לר"ה [לעיל, הערה 15], נספח א, שו' 215-216; ועל-פיהם הביאור דלהלן). כלומר: את ישראל המקדשים 'קוראי', לשון קריאת מקרא קודש) את השבת ('מנוח') וראש השנה ('ריע', יום תרועה) הכו ('זינבו') בני עשוי ('שעירים'), הם ממלכת רומי-ביזנטיון המזוהה עם אדום, כגמול על ש'ריבנו בנחת דברים', שהרבינו לדבר בשבת ('נחת') דיבורי חול. והרבה יש ללמוד מדברי הפייטן על חומרת איסור דיבור דברים בטלים בשבת. וראה עוד: מחזור שבעות, מהדורת י' פרנקל, ירושלים תש"ס, עמ' 464, שו' 25.

28 משנה, שבת ז, ב.

29 מסתבר שהפייטן הכיר לתיאור הדין השמימי ש"בראש השנה שכותב גזר דינם לחיים, וביום הכפורים חותם אותן" (מדרש תהלים טז, יב). וראה גם: בבלי, ראש השנה טז, ב. וכך משמע מהקדושתא הקלירית 'אופד מאז' (אליצור-רנד, פיוטי ר"א בירבי קליר לר"ה [לעיל, הערה 15], שו' 477-478): וְאֶקְפִּיל סְפָרִים וְאֶדְמִים סוֹפְרִים דִּין מְלַשְׁנָה / עַד יְגַמְרוּ לְמַטָּה קְרִיאַת רֵאשׁ הַשְּׁנָה. והכוונה ל'ספרים' בהם, כביכול, 'סופרי' בית הדין של מעלה כותבים את פסק הדין. וכאן הקב"ה אומר: כל זמן שבת הדין של מטה לא קבעו את ראש השנה איני דן את העולם, ו'אקפל' את הספרים ואדמים את הסופרים.